

Povijest smrti na granicama

Marijana Hameršak

Na granicama i zbog granica oduvijek se umiralo. Prema jednoj od varijanti predaje o postanku Rima, Romul je ubio Rema zato što je preskočio brazdu koja je trebala označavati granice budućega grada. „Tako neka pogine svatko tko preskoči moje bedeme“ (Zamarovský 1985: 296), poručio je Romul dok su bedemi bili tek zemljani trag. Osim u izravnim sukobima oko teritorija – u osvajačkim pohodima, borbama i ratovima – zbog granica i na granicama umiralo se i u bijegu. U prvom je polovici 20. stoljeća prelazak preko granice bio jedina sigurna opcija za tolike „neprijatelje“ nacističkog režima: Židove, homoseksualce, komuniste i druge. Neke su u pokušajima bijega preko granice uhvatile policije država od kojih su bježali, a neke su u pokušaju prelaska granice zaustavile policije država od kojih su očekivali utočište. Prema Lisi Fittko, koja je Walteru Benjaminu, kao i brojnim drugima, pomogla u prelasku preko francuskih Pireneja, Benjamin se ubio tabletama morfija nakon što su mu španjolski graničari odbili ulazak u zemlju temeljem još jedne nove i ubrzo opozvane naredbe „u tom dobu novih naredbi“ (Fittko 2021: 148). Prema nalazu mrtvozornika umro je, međutim, od moždanog udara (Tausig 2006: 3), zbog čega okolnosti njegove smrti do danas nisu do kraja razjašnjene. Neupitno je, međutim, da je prelazak granice za njega bio pitanje života i smrti. Skrivanja, zatvaranja, deportaciju u logor i smrt mogao je izbjeći samo prelaskom granice koju mu je bilo zabranjeno prijeći.

Europske su granice nastavile odnositi živote i nakon Drugog svjetskog rata. Naoružani graničari i, dakako, **ograde, zidovi i žice** među kojima su posebno mjesto imali Berlinski zid i toliki **ubijeni** pri pokušaju njegova prelaska bili su i ostali gradivni elementi bipolarne hladnoratovske slike svijeta utemeljene na antagonizmu između liberalnog, otvorenog zapada i komunističkog, zatvorenog istoka. U praksi su, međutim, i zapadnoeuropske zemlje od sredine 1960-ih, dakle, svega nekoliko godina nakon početka gradnje Berlinskog zida, počele aktivno raditi na zatvaranju granica i „sužavanju“ mogućnosti useljavanja (Comte 2018: 76-109; Sciortino 2004: 26-28), na čemu predano nastoje do danas. Nakon što je Francuska 1972. godine, prije svega zbog tenzija na tržištu rada, uvela dodatne uvjete za prelazak granice za državljane iz nekadašnjih kolonija (Comte 1972: 108), onima koji te uvjete nisu mogli ispuniti preostali su samo ilegalni putevi. Neki od tih puteva vodili su preko Jugoslavije koja je tih godina kao jedna od utemeljiteljica Pokreta nesvrstanih ukinula vize za desetke afričkih, azijskih i latinoameričkih zemalja. Dio je putnika iz tih zemalja nakon dolaska u Jugoslaviju avionom nastavljao potajno dalje prema zapadu, preko Austrije ili Italije. Na taj su način 1973. godine nadomak Trsta, nekoliko kilometara od granice s Italijom od pothlađenosti i iscrpljenosti umrli četiri mladića iz Malija i Mauritanije. Sahranjeni su u prisutnosti srodnika i brojnih mještana na mjesnom groblju u mjestu Boršt / Sant'Antonio in Bosco, gdje se i danas nalaze grobovi s imenima Somila Dibya Mibayea (r. 1948), Bakarija Traorea (r. 1948), Seydoua Dembelea (r. 1951) i Mamadoua Niakhatea (r. 1954).

Mjesno groblje u Borštu / Sant' Antonio in Bosco, 24. 3. 2023. Foto: Marijana Hameršak

Smrti kod Trsta izravno su povezane sa sužavanjem regularnih opcija ulaska u Francusku, pa se o njima može govoriti i kao o najstarijim smrtnim suvremenog **europskog režima migracija** i njemu pripadne **iregularizacije** migrantskih kretanja i ilegalizacije migrantskih egzistencija (De Genova 2002). Aktivisti i nevladine organizacije, a zatim i mediji i istraživači u Europi i SAD-u, međutim, tek od 1990-ih započinju s dokumentacijom (usp. [List of Refugee Deaths](#) koju mreža United for Intercultural Action, UNITED objavljuje od 1993. do danas) i analizom (usp. Cornelius 2001) **smrti na granicama**. Inicirane u reakciji na sve restriktivnije migracijske politike koje su bile u suprotnosti s proklamiranim posthladnoratovskim mitom o svijetu bez granica, te su prve akademske, aktivističke i medijske reakcije bile usmjerene na aktualno stanje i potrebe, što je do danas ostalo jedno od temeljnih obilježja razumijevanja smrti na granicama. I danas se, naime, istraživanja i kritike smrti na granicama fokusiraju na zapadne države i njihovo neposredno okruženje (Srednju Ameriku, sjever Afrike i, u europocentričnim terminima, Bliski istok), dok povijesna perspektiva, kada se i uvodi, najčešće ne ide dalje u prošlost od 1990-ih, kako se to vidi i iz [d@b Database](#) nastale u okviru projekta Human Costs of Border Control Sveučilišta u Amsterdamu ili karte [Border Kills \(1993-2020\)](#) koja prikazuje kako je u nekoliko desetljeća Sredozemno more postalo **morska grobnica** (usp. i Ritaine 2015 prema Pécoud 2020: 380). Osim toga, dokumentacija smrti na granicama – zbog slabog ili nepouzdanog angažmana država, međunarodnih tijela i organizacija – i danas najčešće počiva na logistički i emocionalno zahtjevnim vezama s različitim akterima i zajednicama te na ispreplitanju aktivističkih, umjetničkih, komemorativnih, legislativnih i istraživačkih napora.

10. 6. 2023.

Literatura

Comte, Emmanuel. 2018. *The History of the European Migration Regime. Germany's Strategic Hegemony*. Oxon: Routledge.

Cornelius, Wayne A. 2001. "Death at the Border. Efficacy and Unintended Consequences of US Immigration Control Policy." *Population and Development Review* 27/4: 661-685.

De Genova, Nicholas. 2002. "Migrant 'Illegality' and Deportability in Everyday Life". *Annual Review of Anthropology* 31: 419-447.

Fittko, Lisa. 2021. *Moj put preko Pireneja. Uspomene 1940-1941*. Zagreb: TIM Press. Prevela Nadežda Čačinovič.

Pécoud, Antoine. 2020. "Death at the Border. Revisiting the Debate in Light of the Euro-Mediterranean Migration Crisis". *American Behavioral Scientist* 64/4: 379-388.

Sciortino, Giuseppe. 2004. "Between Phantoms and Necessary Evils. Some Critical Points in the Study of Irregular Migrations to Western Europe". *IMIS-Beiträge*

24:17-43.

Taussig, Michael T. 2006. *Walter Benjamin's Grave*. Chicago i London: University of Chicago Press.

Zamarovský, Vojtech. 1985. *Junaci antičkih mitova. Leksikon grčke i rimske mitologije*. Zagreb: Školska knjiga. Preveli Mirko i Predrag Jirsak.